

КОНТЕКСТУАЛЬНА ЗУМОВЛЕНІСТЬ ЗНАЧЕННЯ ФОРМ ІМПЛІЦИТНОЇ ДЕНОТАТИВНОЇ НОМІНАЦІЇ (НА ПРИКЛАДІ ЕКОНОМІЧНИХ ТЕКСТІВ)

Косенко Н.М.

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

Тодорова Н.Ю.

Ужгородський національний університет

Постановка проблеми та її визначення. Не всі елементи дійсності отримують експліцитне, розгорнуте вираження в поверхневій структурі висловлювання. Цей факт вказує на безспірне існування в мові безлічі прихованих імпліцитних смислів, що, в свою чергу, піднімає питання про способи їх виявлення та аналізу.

У сучасній лінгвістиці питанням вивчення поняття «імпліцитності в мові» присвячені роботи І.В.Арнольд [1], І.Р.Гальперина [3], Ф.С.Бацевіча et al. [2], Г.І.Пріходько [7], О.М.Кагановскої [5], Н. Глисона et al. [10] та інших лінгвістів [4, 6].

Метою даної статті є вивчення ролі контексту в реалізації імпліцитної семантики мовних одиниць, і в зв'язку з цим, дослідження п'яти основних видів семантичного мікроконтексту в процесі актуалізації імпліцитної денотативної номінації.

Об'єктом дослідження є синтаксичні мовні одиниці економічного тексту, що містять у своїй структурі імпліцитні семи.

Актуальність роботи полягає в недостатній вивченості визначених типів контексту з точки зору частотності їх використання в стилі наукового викладу сучасної англійської мови.

Матеріалом для вивчення були стали 465 мовних одиниць (конструкцій), відібрані методом суцільної вибірки з оригінальної економічної літератури.

В існуючих точках зору на категорію імпліцитності є одна теза, яка їх об'єднує. Це теза про те, що імпліцитна інформація не має свого власного прямого мовного вираження; воно стає відомим, доступним для адресату повідомлення завдяки мовленнєво-розумової операції, що сприяє вилученню невисловленого з висловленого, тобто з компонентів семантики, які представлені в значеннях матеріально-мовної форми одиниць мови або їх елементів.

З даного факту можна зробити висновок, що між імпліцитним і експліцитним компонентами семантики текстових одиниць або фрагментів тексту існує певний взаємозв'язок, певний механізм взаємодії, який забезпечує інформативну повноцінність даних відрізків тексту. У сучасній лінгвістиці, незважаючи на велику літературу з даної проблеми, ще не склалося досить повної, закінченої теоретичної концепції щодо імпліцитного.

У зв'язку з цим слід звернути увагу на існування ряду інших видів того, що

мається на увазі, відмінних від імплікації, таких як підтекст і еліпсис. Потрібно відзначити, що в рамках художнього тексту грань між імплікацією і підтекстом є не завжди чітко визначеною. Звернемося до прикладу імплікації в романі Агати Крісті: *"It's extremely kind of you," – I said. "But it's impossible. I could never marry a man unless I loved him madly". – "You don't think?" – No, I don't." – I said firmly. He sighed* [1, с.85]. У наведеному прикладі сенс ситуації, що відображається, повністю розкривається в рамках діалогічної єдності. Імплікація в ній має характер не натяку, а недомовок. Молодий хлопець не наважується висловити надію на те, що героїня роману його коли-небудь полюбить. Але вона, тим не менш, чудово розуміє його.

І.В.Арнольд наступним чином характеризує даний приклад: «Ця ознака текстової імплікації - ознака масштабу контексту - то, що контекст має ситуативний характер, - відрізняє її від підтексту, який реалізується в макроконтексті цілого твору, на референтному масштабі не епізоду, а сюжету, теми або ідеї твору» [1, с. 85].

Таким чином, можна встановити диференціальні ознаки імплікації і підтексту: як імплікація, так і підтекст створюють додаткову глибину змісту, але в різних масштабах. У підтексті цей додатковий зміст поглиблює сюжет, веде свою смислову лінію, допомагає більш повному розкриттю головних тем твору. Текстова імплікація відображає обстановку окремого комунікативного акту, вчинку або дії, що становлять окрему ланку сюжету - епізод. Підтекст і імплікації часто важко розмежувати, оскільки обидва є варіантом того, що мається на увазі, і часто зустрічаються разом; коли вони присутні в тексті одночасно, вони взаємодіють один з одним. Важлива спільна риса підтексту і текстової імплікації полягає в тому, що обидва викликають емоційне ставлення читача, ставлення, яке оцінює те, про що розповідається.

Від вивчення взаємодії підтексту і імплікації перейдемо до зіставлення текстової імплікації і еліпсису. Різниця між імплікацією і еліпсисом, на думку лінгвістів, полягає в тому, що еліпсис відновлюється однозначно, а імплікація має варіативну інтерпретацію. В авторській мові еліпсис дозволяє уникнути повторення і є мовною універсалиєю. Від текстової імплікації і підтексту еліпсис істотно відрізняється і за своїм призначенням. Він служить компресії інформації та усуненню надмірності мовного вираження. В усному спілкуванні надлишкові елементи опускаються не тому, що вони вже були вжиті, а тому, що вони зрозумілі з ситуації.

Наприклад, еліпсис підмету в англійській мові є типовим для невимушеної розмовної мови, є закріплений у багатьох стійких оборотах, а тому стилістично маркований, наприклад: *Beg your pardon; Told you so; Don't know what to say; Had a good time? Look like rain; Doesn't matter* [1, с.86].

Вищенаведені спостереження стосуються текстів художньої літератури. У даній статті розглядаються економічні тексти (стиль наукового викладу), для яких такі поняття як підтекст і еліпсис не є типовими, оскільки метою будь-якого наукового тексту є надання читачеві об'єктивної наукової інформації чітко і неемоційно. Отже в подальшому викладі ми будемо концентрувати увагу на вивченні прихованих сем в рамках контексту наукового викладу.

Говорячи про імпліцитність, слід мати на увазі так звані «приховані категорії» - категоріальні ознаки, які мають на увазі, не мають самостійного вираження в мові [6, с. 83]. Приховані категорії, як правило, вгадуються з контексту, так як саме контекст містить їх досить чуйне і недвозначне тлумачення. Не лексичне значення і синтаксичні зв'язки самі по собі, а граматично оформлені словесні знаки, які поєднуються в реченні, є виразниками прихованих категорій. У звуковій оболонці слів, синтагматичних і фразових одиниць разом з іншими смисловими компонентами отримують вираз і приховані категорії [6, с. 83].

З вищесказаного очевидно, що для виявлення і адекватного розуміння імпліцитних ланок висловлювання важливу роль відіграє лінгвістичний контекст.

За допомогою лінгвістичного контексту, який включає в себе основний контекстуальний актуалізатор і вказівний мінімум, в реченні виявляються приховані семи. У даній статті з цієї точки зору розглядається актуалізація п'яти видів лексичних сем, найбільш типових для мови наукового спілкування: дія, характеристика, параметр, порівнювання і агент.

Ґрунтуючись на класифікації, розробленій В.О.Гуровою [4], можна виділити п'ять основних видів семантичного мікроконтексту в процесі (при) актуалізації імпліцитної денотативної номінації:

- 1) контекст імпліцитної предикатної семантики;
- 2) контекст імпліцитної семантики, що характеризує;
- 3) контекст імпліцитної параметричної семантики;
- 4) контекст імпліцитної семантики порівнювання;
- 5) контекст імпліцитної агентивної семантики.

У всіх перерахованих видах контексту основну роль при виявленні імпліцитної ланки відіграє основний контекстуальний актуалізатор або індикатор, який представлений у вигляді семантично реалізованого іменника.

Результати проведеного вивчення наведених типів контексту представлені в Таблиці 1.

Як видно з наведеної таблиці, найбільш частотним є контекст імпліцитної предикатної семантики, що актуалізує імпліцитну сему «дія» (175 мовних одиниць, що становить 37,5% від загальної кількості вибірки). Даний тип контексту ілюструє наступний приклад: *To develop our understanding of the relationship between exporting and productivity, we look at data on individual plants in the manufacturing sector* [8, с. 495].

Таблиця 1.

Частотність уживання імпліцитних структур в різних типах контексту в науковому стилі

№ п/п	Вид контексту	Кількість	%
1.	контекст імпліцитної предикатної семантики	175	37,5
2.	контекст імпліцитної агентивної семантики.	89	19,2
3.	контекст імпліцитної семантики, що характеризує	81	17,5
4.	контекст імпліцитної параметричної семантики	65	14,1
5.	контекст імпліцитної семантики порівнювання	57	11,7
	РАЗОМ:	467	100

У наведеному прикладі основний контекстуальний актуалізатор *data* актуалізує імпліцитну сему «ґрунтуватися». Дане речення може мати наступний експліцитний запис: *To develop..., we look at data based on individual plants... ..*

Широке використання імпліцитних структур в текстах науково-технічної прози пояснюється специфікою даного функціонального стилю.

Мова економічної літератури, яка розглядається, є точною, конкретною і, як правило, неемоційною. Вона позбавлена багатства мовного вираження стилістичними прийомами, які є притаманними художній літературі, але, в свою чергу, мова економічних текстів насичена дієсловами. Однак предикативність в мові науки проявляється не тільки в експліцитному вигляді, вона реалізується і на імпліцитному рівні, що і проявляється в зазначеному виді контексту в імпліцитній семі «дія».

Контекст імпліцитної агентивної семантики, що актуалізує приховану сему «агент», налічує 89 одиниць, що становить 19,2% від загальної кількості вибірки.

Оскільки предмет економіки нерозривно пов'язаний з розрахунками і порівняннями даних, в текстах даного типу існує безліч таблиць, графіків і схем. У зв'язку з цим, при описі результатів будь-яких дій виникають конструкції, в яких часто спостерігається невідповідність неживих іменників з дієсловами, які передбачають семантику на означення живих істот. Наприклад:

This paper investigates output convergence for the G7 countries using panel time-series techniques [13, с. 45].

До контексту імпліцитної семантики, що характеризує, який актуалізує приховану сему «характеризація», відноситься 81 одиниця, що відповідає 17,5% від загальної кількості вибірки. Наприклад:

Globalization as a cross-national phenomenon demands common rules and behaviours from its participants [11, с. 284].

В даному прикладі конкретизація імпліцитної семи «характеризація» відбувається в залежності від семантики її контекстуальних актуалізаторів. Контекстуальний актуалізатор «rules» виявляє приховану сему, що характеризує, «за допомогою чого, яким чином» може відбуватися глобалізація - дотримуючись певних правил, норм і т.д.

Можливий наступний експліцитний запис імпліцитної семи в вищенаведеному реченні: ... *phenomenon demands the execution (observation) of common rules... from*

Контекст імпліцитної параметричної семантики виявляє імпліцитну сему «параметр». Даний тип контексту не є настільки високочастотним як попередні (65 мовних одиниць - 14,1%). Він може бути проілюстрований наступним прикладом:

Reducing discrimination should therefore improve economic efficiency and raise employment and output [12, с. 31].

Слід зазначити, що в якості контекстних актуалізаторів в даних типах контексту виступають іменники типу *employment, inflation, output, production, borrowing, trade* тощо. Такі іменники, як правило, позначають явища, які характеризуються мінливим станом в сфері буття (економічній сфері) і тому здатні

зазнавати певних змін, змінювати свої параметри щодо умовної шкали. Як параметр їх руху зазвичай виступають певні конкретизатори, виражені іменниками типу «*level*» або «*rate*». Дані іменники виступають в ролі імпліцитної семи в розглянутому типі контексту. Таким чином, експліцитний запис наведеного прикладу може бути представлений наступним чином: ... *raise the level of employment and output*.

Контекст імпліцитної семантики прирівнювання актуалізує приховану ланку «прирівнювання» (57 одиниць - 11,7%): *In the international joint ventures the average numbers of technicians and managerial workers are similar to the numbers in SOEs, 50 and 30, respectively* [9, с. 612].

В даному випадку іменник *number* актуалізує імпліцитну кількісну сему, сему прирівнювання чисел. Експліцитний запис прикладу, що актуалізується, має такий вигляд: ... *are similar to the numbers in SOEs, amounting (totalling) to 50 and 30, respectively*.

Таким чином, на основі проведеного аналізу можна зробити наступний висновок: найбільш частотними з розглянутих типів контексту є контекст імпліцитної предикатної семантики і контекст імпліцитної агентивної семантики. Імпліцитне виведення предикатної семантики, експліцитні форми якої сприяють створенню рухливості і одночасно стриманості наукового викладу, ми розглядаємо як прояв динамічного характеру наукової мови. Імплікування агентивної семантики відображає прагнення авторів наукового викладу до об'єктивної формі репрезентації наукової думки, при якій увага адресату фокусується на особистості автора, а не на результатах, отриманих ним в ході наукового дослідження.

Підставою для виділення різних типів мікроконтексту служить характер прихованої імпліцитної семантики, типової для економічної прози. Проведене дослідження показало, що, як правило, імпліцитними подаються більш абстрактні компоненти семантичної структури висловлювання. В цьому проявляється прагнення наукового викладу до лаконічності і компактності.

Процес перекладу в імплікацію менш інформативних одиниць пов'язаний з усуненням надмірності в науковому викладі, що сприяє більш чіткому і швидкому сприйняттю наукової інформації адресатом.

Література

1. Арнольд И.В. Импликация как прием построения текста и предмет филологического изучения // Вопросы языкознания.- 1982.- №4.- С. 83-91.
2. Бацевич Ф.С., Космеда Т.А. Співвідношення типів смислової імпліцитності в мові / Ф.С. Бацевич, Т.А. Космеда // Мовознавство.- 1993.- №1. – С. 17-22.
3. Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования. – М.: Едиториал УРСС, 2004. – 144 с.
4. Гурова В.А. Особенности конструкций с имплицитной номинацией в современном английском языке: Автореф. дис. ... д-ра филол.наук.- Киев, 1985. – 24 с.

5. Кагановська О.М. Логіко-семантичні зв'язки як фактор співвідношення імплікації та експлікації // Семантика мови і тексту. Збірник статей VI міжнародної наукової конференції / [ред. М. Лесюк].- Івано-Франківськ: Плай, 2000.- С.229-234.
6. Кацнельсон С.Д. Типология языка и речевое мышление. – Ленинград: Наука, 1972. - 213 с.
7. Приходько Г.І. Специфіка імпліцитних засобів вираження оцінки у висловлюванні // Нова філологія. – 2001.- №1. – С. 11-21.
8. Allen, F., Chui M.K.F., Madolaloni A. Financial Systems in Europe, the USA, and Asia. // Oxford Review of Economic Policy.- Vol. 20, No. 4, European Financial Integration (Winter 2004), pp. 490-508.
9. Beugelsdijk, S. Trust and Economic Growth: A Robustness Analysis. // Oxford Economic Papers. – Oxford: Oxford University Press, 2004.- P. 590-634.
10. Gleason H., Melancon M. Among the New Words // American Speech. – Vol. 78. – No3. Fall 2003. – P. 331-342.
11. O'Hara, S.U. & Biesecker A. Globalization: Homogenization or Newfound Delivery? // Review of Social Economy.- New York: Taylor & Francis Group, 2003. – P. 271-294.
12. Palley, T.I. The Economic Case for International Labour Standards. // Cambridge Journal of Economics, Vol. 28, No. 1, Cambridge Political Economy Society, 2004. - P. 21-36.
13. Smit, H.T.J. Infrastructure Investment as a Real Options Game. The Case of European Airport Expansion // Financial Management Vol. 32, No. 4 (Winter, 2003), pp. 27-57.

Summary

This article studies the role of context in implementing implicit semantics of language units and explores five main types of semantic micro-context in the process of actualizing the implicit denotative nomination. The object of the study is syntactic language units of an economic text, containing implicit semes in their structure. The relevance of the work lies in the lack of knowledge of the considered context types in terms of their frequency in the style of scientific presentation of modern English. The material for the study comprises 465 language units selected by continuous sampling from the original economic literature.